

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ВА СУВ ХЎЖАЛИГИ

ВАЗИРЛИГИ

АНДИЖОН ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК ИНСТИТУТИ

«Қишлоқ хўжалил техникаларидан фойдаланиш ва техник сервисни ташкил
этиш. »
КАФЕДРА

«Хаёт фаолияти хавфсизлиги»
ФАНИДАН

МУСТАКИЛ ИШ

МАВЗУ: ФУҚАРОЛАР ҚИМОЯСИ МАСАЛАЛАРИ ФАВҚУЛОТДА
ВАЗИЯТЛАРДА АҲОЛИ ВА ҲУДУДЛАРНИ ҚИМОЯЛАШ ДАВЛАТ
ТУЗИМИ.

БАЖАРДИ: МСУ Йўналиши 2_-курс 1_-гуруҳ
Талабаси Ортиқбоев Хаётбек

ҚАБУЛ ҚИЛДИ Софиев Саидвоисхон Саидмуродхонович

Андижон 2016й

МАВЗУ. ФУҚАРОЛАР ҲИМОЯСИ МАСАЛАЛАРИ ФАВҚУЛОТДА ВАЗИЯТЛАРДА АҲОЛИ ВА ХУДУДЛАРНИ ҲИМОЯЛАШ ДАВЛАТ ТУЗИМИ.

Режа:

1. Фуқаро муҳофасаси ҳақида умумий тушунча
2. Фавқулодда вазиятлар, унинг сабабчи омиллари ва хусусиятлари
3. Фавқулодда вазиятнинг тавсифи
4. Фуқаро муҳофазасининг вазифалари
5. Хавфсизликни таъминлаш тамойиллари
6. Фавқулодда вазиятлар ва уларнинг оқибатларини олдиндан айтиш ва башорат
7. ФВларда ҲФХни таъминлаш бўйича тадбирларни режалаштириш

1. Фуқаролар муҳофазаси- умумдават мудофа сиёсатларидан бири бўлиб, у ҳар қандай ғавқулодда ҳолатларда фуқароларни, халқ хўжалиги тармоқларини муҳофаза қилишда, уларнинг муттасил ишлашини таъминлашда ҳамда қутқариш ва тиклаш ишларини бажаришда катта аҳамият касб этади.

ФВВнинг асосий вазифалари ва фаолият йўналиши асосан: ғавқулодда вазиятларни бартараф этиш, фуқаролар ҳаёти ва саломатлигини муҳофаза қилиш, ғавқулодда вазиятлар юз берганда уларнинг оқибатларини тугатиш ҳамда зарарини камайтириш соҳасида давлат сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, ғавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва бундай ҳоллардаги ҳаракатларни бошқаришнинг давлат тизими (ФВДТ)ни ташкил этиш ва унинг фаолиятини таъминлаш, фуқаро муҳофазасига раҳбарлик қилиш, вазирликлар, идоралар, маҳаллий давлат органлари фаолиятини мувофиқлаштириб бориш, мақсадли ишлаб чиқариш ва ҳакозаларга қаратилган.

Шундай қилиб, фуқаролар муҳофазаси ҳар қандай ғавқулодда вазиятларда фуқароларни, моддий ресурсларни муҳофаза қилиш, фуқароларни қандай ҳатти-ҳаракат этиши, уларга қандай чора тадбирлар билан ёрдам берилиши, шикастланган зоналарда қутқарув ва тиклов ишларини олиб бориш, ишлаб чиқариш тармоқларини муттасил ишлашини таъминлаш вазифаларини бажаради. Зеро, ер юзида умимий қирғин қуроллари, ҳужумкор қуролларнинг замонавий турлари мавжуд экан, шу билан бирга табиий ва техноген хусусиятли ғавқулодда вазиятларни бўлишлиги муқаррар бўлганлигидан ҳар бир давлатда ва унинг барча ҳудудларида фуқаролар муҳофазаси давлат тизими ташкил этилади ва унинг вазифалари аниқ белгиланади.

2. Ғавқулодда вазият (ФВ)-маълум ҳудудда юз берган ғалокат, ҳалокат ва бошқа турдаги офатлар натижасида кишиларнинг ўлимига, саломатлигига.

теварак атрофдаги табиий муҳитга сезиларли моддий зарар этказувчи, одамларнинг турмуш шароитини бузилишига олиб келадиган ҳолатдир.

Фавқулодда вазиятлар хавфининг тарқалиш тезлигига кўра, қуйидаги гуруҳларга бўлинади:

а) тасодифий ФВ – ер силкиниши, портлаш, транспорт воситаларидаги авариялар ва бошқалар;

б) шиддатли ФВ – ёнғинлар, заҳарли газлар отилиб чиқувчи портлашлар ва бошқалар;

в) мўътадил (ўртача) ФВ – сув тошқинлари, вулқонларнинг отилиб чиқиши, радиоактив моддалар оқиб чиқувчи авариялар ва бошқалар;

г) равон ФВ – секин-аста тарқалувчи хавфлар: қурғоқчилик, эпидемияларнинг тарқалиши, тупроқнинг ифлосланиши, сувни кимёвий моддалар билан ифлосланиши ва бошқалар.

Фавқулодда вазиятлар яна тарқалиш миқёсига (шикастланганлар сонига ҳамда йўқотишлар миқдорига қараб) кўра 4 гуруҳга бўлинади:

1. Локал (объект миқёсидаги) ФВ;
2. Маҳаллий ФВ;
3. Республика (миллий) ФВ
4. Трансчегаравий (глобал)

Локал фавқулодда вазият – бирор объектга талукли бўлиб, унинг миқёси ўша объект ҳудуди билан чегараланади. Бундай вазият натижасида 10 дан зиёд бўлмаган одам жабрланади ёки 100 дан ортиқ бўлмаган одамнинг ҳаёт фаолияти шароитлари бузилган ёхуд моддий зарар фавқулодда вазият пайдо бўлган кунда энг кам ойлик иш ҳақи миқдорининг 1 минг бараваридан ортиқ бўлмаган миқдорини ташкил этган ҳисобланади.

Маҳаллий тавсифидаги фавқулодда вазият – аҳоли яшайдиган ҳудуд (аҳоли пункти, шаҳар, туман, вилоят) билан чегараланади. Бундай вазият натижасида 10 дан ортиқ, бироқ 500 дан кам бўлмаган одамнинг ҳаёт фаолияти шароитлари бузилган ёхуд моддий зарар фавқулодда вазият пайдо бўлган кунда энг кам ойлик иш ҳақи миқдорининг 1 минг бараваридан

ортиқни, бироқ 0,5 миллион бараваридан кўп бўлмаган миқдорини ташкил этган ҳисобланади.

Республика (миллий) тавсифдаги фавқулодда вазият — дейилганда фавқулодда вазият натижасида 500 дан ортиқ одамнинг ҳаёт фаолияти шароитлари бузилган ёхуд моддий зарар ФВ пайдо бўлган кунда энг кам ойликиш ҳақи миқдорининг 0,5 миллион бараваридан ортиғини ташкил этадиган, ҳамда ФВ минтақаси вилоят чегарасидан ташқарига чиқадиган, республика миқёсида тарқалиши мумкин бўлган ФВ тушунилади.

Трансчегаравий (глобал) тавсифдаги фавқулодда вазият дейилганда эса, оқибатлари мамлакат ташқарисига чиқадиган ёхуд ФВ чет элда юз берган ва Ўзбекистон ҳудудига дахлдор ҳолат тушунилади. Бундай фалокат оқибатлари ҳар бир мамлакатнинг ички кучлари ва маблағи билан ҳамда ҳамжамият ташкилотлари маблағлари ҳисобига тугатилади.

Фавқулодда вазиятлар тавсифига кўра (келиб чиқиш манбаига кўра):

1. Табiiй тусдаги ФВ;
2. Техноген тусдаги ФВ;
3. экологик тусдаги ФВларга бўлинади.

Табiiй тусдаги фавқулодда вазиятларга 3 хил турдаги хавфли ҳодисалар киради:

1) геологик хавфли ҳодисалар: зилзилалар, ер кўчишлари, тоғ ўпирилишлари ва бошқалар

2) гидрометрологик хавфли ҳодисалар: сув тошқинлари, селлар, қор кўчкилари, кучли шамоллар (довуллар), жала ва бошқалар

3) Фавқулодда эпидемиологик, эпизоотик ва эпифитотик вазиятлар; алоҳида хавфли инфекциялар (ўлат, вабо. сарғайма, иситма) юқумли касалликлар, терлама, Брил касаллиги, зооноз тинфекциялар- Сибир яраси, кутуриш, вирусли инфекциялар- СПИД;

Техноген тусдаги фавқулодда вазиятларга 7 хил турдаги вазият киради:

- 1) Транспортлардаги авария ва ҳалокатлар (кема, самолёт, темир йўл, вокзал,)

- 2) Кимёвий хавфли объектлардаги авариялар;
- 3) Ёнғин-портлаш хавфи мавжуд бўлган объектлардаги авариялар;
- 4) Энергетика ва коммунал тизимдаги авариялар; (ГЭС, ГРЭС)
- 5) Бино ва иншоотларнинг бирдан қулаб тушуши билан боғлиқ авариялар;
- 6) Радиоактив ва бошқа хавфли ҳамда экологик жиҳатдан зарарли моддалардан фойдаланиш ёки уларни сақлаш билан боғлиқ авариялар;
- 7) Гидротехник иншоотлардаги ҳалокатлар ва авариялар; (сув омборлари, каналлар)

Экологик тусдаги фавқулодда вазиятлар. экологик тусдаги ФВлар асосан 3 хил бўлади:

- 1) Қуруқлик (тупроқ, ер ости)нинг ҳолати ўзгариши билан боғлиқ вазиятлар (фойдали қазилмаларни қазиб чиқиш чоғида, ҳалокатли кўчкилар)
- 2) Атмосфера таркиби ва хоссалари ўзгариши билан боғлиқ бўлган вазиятлар; (ҳаво муҳитининг зарарли газлар билан ifлосланиши)
- 3) Гидросфера ҳолатининг ўзгариши билан боғлиқ вазиятлар; Ер юзаси ва ости сувларининг саноат ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши оқовалари.

3. Фавқулодда вазиятнинг тавсифи

1. Ҳар қандай фавқулодда вазиятлар 8 та кўрсаткич бўйича аниқланиди:
2. Фавқулодда вазиятнинг номланиши (ФВ нинг таърифи);
3. ФВнинг моҳияти;
4. ФВнинг сабаблари;
5. ФВнинг шикастловчи омиллари;
6. ФВнинг қалтисликни оширувчи омиллари;
7. ФВнинг олдиндин билиш мумкинлиги (мониторинг, башорат, Юогоҳлантириш, юмшатиш);
8. ФВни бартараф қилиш;
9. Моддий зарарни аниқлаш;

ФВ оқибатининг асосий турлари: ўлим, одамларнинг касалланиши, иншоотларнинг бузилиши, радиоактив ифлосланишлар, кимёвий ва бактериал захарланишлар.

ФВнинг зарарли ва хавfli омиллари таъсири остида жойлашган аҳоли, ҳайвонлар, иншоотлар, моддий ресурсларнинг барчаси – «Шикастланиш ўчоғи» дейилади. Оддий (бир турдаги) шикастланиш ўчоғи деб, фақат бир шикастловчи омил таъсирида ҳосил бўладиган ўчоғ тушунилади. Масалан, портлаш, ёнғин натижасида бузилиш, кимёвий захарланиш кузатилади. Мураккаб (кўп турли) шикастланиш ўчоғи деганда бир неча шикастловчи омиллар таъсирида юзага келиши тушунилади. Масалан, кимё корхонасидаги портлаш, биноларнинг бузилиши, ёнғин, кимёвий захарланиш каби оқибатларга, ер силкиниши, кучли бўрон, сув тошқини, ёнғинлар, электр тармоқларини ишдан чиқиши, захарли газларнинг чиқиб кетиши натижасида захарланиш ва бошқа талофатларга олиб келиши мумкин.

4. Фуқаро муҳофазасининг вазифалари. Фуқаро муҳофазаси давлат тизимлари – ҳарбий даврда ҳам юзага келадиган хавфлардан аҳолини, ҳудудларни, моддий бойликларни муҳофаза қилишда муҳим вазифаларни бажаради.

Фуқаро муҳофазасининг вазифаси қуйдагилардан иборат:

1. Аҳоли ва объектларни ҳарбий ҳаракатлар олиб бориш пайтида ёки шу ҳаракатлар оқибатида юзага келадиган хавфлардан ҳимоялаш ҳаракатлари ва усулларига таёрлаш.
2. Бошқарув, хабар бериш ва алоқа тизимларини ташкил қилиш, ривожлантириш ва доимий шай ҳолатда сақлаб туриш.
3. Халқ хўжалиги объектларининг барқарор ишлашини таъминлаш юзасидан тадбирлар комплексини ўтказиш.
4. Аҳолини, моддий ва маданий бойликларини хавфсиз жойларга эвакуация қилиш.
5. Фуқаро муҳофазаси ҳарбий тизимлари шайлигини таъминлаш.

6. Аҳолини умумий ва шахсий сақловчи воситалари билан таъминлаш тадбирлари ўтказиш.

7. Аҳолини ҳарбий даврдаги ҳаёт фаолиятини таъминлаш.

8. Радиациявий, кимёвий биологик вазият устидан кузатиш ва лаборатория назорати олиб бориш.

9. Қутқарув ва бошқа кечиктириб бўлмайдиган ишларни ўтказиш.

10. Ҳарбий даврларда ҳам зарар кўрган ҳудудларда жамоат тартибини йўлга қўйиш ва сақлаб туриш.

11. Аҳолини ва ҳудудларни муҳофаза қилиш юзасидан бошқа тадбирларни амалга ошириш.

Мана шу вазифаларни муваффақиятли олиб бормай туриб, зарарланган ҳудудларда, объектларда мўътадил ҳаёт фаолиятини яратиб бўлмайди. Бу ишларни давлат органлари орқали, фуқаро муҳофазаси бошчилигида бутун халқ ёрдамида амалга оширилади.

1. Аҳолини фавқулодда вазият шароитида ҳимоялаш, шу ҳодисанинг ноҳуш оқибатига йўл қўймаслик ёки уни максимал даржада пасайтириш бўйича комплекс тадбирлардир. Аҳолини ҳимоялашнинг юқори самараси ишлатилаётган барча восита ва усуллар тўла ишлатилганда ва хавфсизликни таъминлаш принциплари тўлалигича англаб етилган тақдирдагина бўлиши мумкин.

Хавфсизликни таъминлаш принципларини уларни қўллаш бўйича уч гуруҳга бўлинади:

1.Олдиндан таёргарлик кўрмоқ ҳимоя воситаларини тўплаш, уларни тайёр ҳолда сақлаш ҳамда аҳолини хавфли зонадан эвакуация қилиш бўйича тадбирларни тайёрлаш ва амалга ошириш.

2.Дифференциялашган йўналиш шундан иборатки, бунда ҳимоя тадбирлари ҳажми ва характери хавфли ва заҳарли омиллар манбаининг турига ва маҳаллий шароитларга боғлиқ.

3.Тадбирлар комплекси ФВ оқибатларидан ҳимояланиш усуллари ва воситаларидан самарали фойдаланиш, замонавий техносоциал муҳитда

ҳаётий фаолият хавфсизлигини таъминлаш бўйича тадбирлар билан бирга олиб боришни тақоза қилади.

ФВ ларда аҳолини ҳимоя қилишнинг асосий усуллари, аҳолини эвакуация қилиш, ҳимоя иншоотларига беркитиш, шахсий ҳимоя ҳамда тиббий профилактик воситаларни қўллашдан иборатдир.

Сиёсий-ҳарбий низоларни айниқса замонавий қурол-яроғлар билан ҳал қилишда қирғиндан сақлаб қолиш учун энг самарали усуллардан бири аҳолини ҳимоя иншоотларига беркитишдир. Айниқса, радиоактив ва кимёвий моддалардан сақланиш самараси юқоридир.

Ҳимоя иншоотлари-булар физик, кимёвий ва биологик хавфли ва зарарли омиллардан ҳимоялаш мақсадида махсус қурилган муҳандислик иншоотларидир.

Шахсий ҳимоя воситалари-одам организмининг ички аъзоларига, терисига ва кийимига радиоактив, захарловчи ва бактериал воситаларнинг таъсиридан сақлайди.

Фавқулодда вазиятларда ҳаётий фаолият хавфсизлигини таъминлаш одам фаолиятининг барча жараёнларида соғлигини ва ҳаётини сақлашга қаратилган ташкилий, муҳандис-техник тадбирлар ва воситалар комплекsidир.

Ҳаётий фаолият хавфсизлигини таъминлашга қаратилган асосий йўналишлар қуйдагилардан иборат:

- ФВ ларни ва уларнинг оқибатини олдиндан айтиш;
- ФВ пайдо бўлиши эҳтимолини йўқотиш ёки камайтириш тадбирларини режалаштириш, ҳамда улар оқибатлари кўламини камайтириш;
- ФВ ларда халқ хўжалиги объектлари ишининг мунтазамлигини, узлуксизлигини таъминлаш;
- ФВ лардаги аҳолини ўқитиш;
- ФВ оқибатларини тугатиш.

Ушбу йўналишларнинг қисқача мазмунлари қуйдагилардир.
ФВ ни уларнинг оқибатларини олдиндан айтиш ва баҳолаш.

Бу-табiiй офатлар, авариялар ва фалокатлар туфайли юзага келган вазиятини тахминий аниқлаш ва баҳолаш усулидир.

Ҳозирги вақтда сейсмик раёнлар, тупроқ силжиши мумкин бўлган, сел оқимлари йўналишлари, плотиналар бузилганда, сув тошқини бўлганда, одамларга ва ҳудудга зарар келтириши мумкин бўлган зоналар чегаралари аниқланган.

ҲФХ бўйича прогноз қилиш масалаларига ФВ ларнинг содир бўлиш вақтини тахминий аниқлаш ҳам киради. Бу прогноз бўйича аҳолининг хавфсизлигини таъминлаш бўйича оператив чоралар кўрилади. Ҳозирги вақтда кўпгина олим ва мутахассисларнинг фикри ФВ ларнинг бошланиши ва ривожланиши олдиндан айтиб беришга қаратилган.

2. Кўрилаётган муаммони ушбу шароитда ҳал қилишда ФВ ларга одамнинг хавфсизлигини таъминлаш бўйича хавфнинг олдини олиш ва пайдо бўлиш эҳтимолини камайтириш, ҳамда унинг оқибатлари масшабини камайтириш масалаларини қамраб оладиган системали ёндошиш керак.

Ушбу методологик асосда ўзимизнинг ва чет эл амалий тажрибасини ҳисобга олган ҳолда самарадрлиги табора ортиб борувчи тадбирлар комплекси олдиндан таёрлаш, бошқача қилиб айтганда замонавий техносотал муҳитда одамнинг ҲФХ ни таъминлашнинг кўп табақали системасини жорий қилиш керак.

ФВ лар оқибатида кўриладиган зарарларнинг олдини олиш тадбирларини қуйидаги гуруҳларга бўлиш мумкин:

Доимий ўтказиладиган тадбирлар. Улар узок муддатли прогноз асосида тузилади: Стандарт талабларини ҳисобга олган ҳолда қурилиш-монтаж ишларини олиб бориш, аҳолини хавф-хатар ҳақида хабардор қилишнинг ишончли системасини яратиш. Аҳолини ШХВ билан таъминлаш ва ҳимоя иншоотларининг етарли фондини тузиш, нурланиш, кимёвий ва бактериологик кузатув ишларини ташкил этиш, аҳолини ФВ чоғида ўзини қандай тутиш ва фаолияти ҳақида умумий ўқувларини ташкил этиш, эпидемияга қарши ва санитария-гигиена тадбирларини ўтказиш.

ФВ вақти айтиб берилгач, кўрилиши керак бўлган ҳимоя тадбирлари: прогноз учун зарур бўлган разведка ва кузатиш системасини жонлантириб юбориш. Аҳолига ФВ ҳақида хабар берувчи системани таёр ҳолга келтириш, иқтисодий ва жамоат ҳаётини махсус қоида асосида қайта қуриш, ҳаттоки фавқулодда ҳолатгача, юқори хавфли манбаларни ФВ ҳолатида нейтраллаш улар ишини тўхтатиб қўйиш, қўшимча мустаҳкамлаш ёки демонтаж қилиш, авария қутқарув хизматини таёр ҳолга келтириб қўйиш, аҳолини қисман эвакуация қилиш.

3. ФВ да ҲФХ ни таъминлашда режалаштириш асосий омиллардан биридир. У мақсадга эришиш борасида вақт, маблағ ва ижрочиларни аниқлаштиради. У шароитни илмий асосда прогноз қилиш, ҳар тамонлама таҳлил қилиш, моддий ва маънавий ресурсларни баҳолаш ва аҳолини ФВ ҳолатида ҳимоя қилишнинг замонавий, назарий ва амалий тадбирларга асосланади.

Режалаштиришнинг натижаси сифатида маълум ҳужжат-режа тузилади. У қуйидаги элементларни ўз ичига олиши керак: аниқ кўрсаткичлар (иш турлари, тадбирлар), бу ишларни бажариш муддати, режани бажариш учун зарур ресурслар (турлари, сони, манбалри) ҳар бир пунктни бажарувчи мутассади шахсларга топшириқлар, режа бажарилишининг боришини назорат қилиш усуллари ва ҳ.о.

Режанинг матн қисми икки бўлимдан ташкил топган бўлиши мумкин: биринчи қисмдан шароитни баҳолаш натижасида қилинган хулосалар бўлса, иккинчи бўлимни ФВ вужудга келганда ва хавф туғдирганда аҳолининг хавфсизлигини таъминлаш бўйича тадбирлар ташкил этади. Уларнинг асосийлари қуйидагилардир: хабар бериш тартиби, разведка ва назоратни ташкил қилиш, қутқарув ва бошқа кечиктириб бўлмайдиган ишларни ўтказиш учун куч ва воситаларни таёрлаш, ФВ оқибатларини огоҳлантириш ва юмшатиш тадбирлари, одамларни ва моддий бойликларни зудлик билан ҳимоялаш чоралари, тиббий таъминот, дозиметрик ва кимёвий назорат, корхонани авариясиз тўхтатиш тадбирларини қўллаш тартиби, одамларни

химоя қилишни ташкил этиш, аҳолига ШХВ тарқатиш, эвакуация қилиш тадбирларини ташкил этиш, бошқарувни ташкил этиш, ҳар хил шароитларда қутқарув ва бошқа кечиктириб бўлмайдиган ишларин олиб бориш тартиби ва навбати, юқори ташкилотларга, ФВ комиссиясига ахборат бериш тартиби.

Режага турли маълумотнома ва тушунтирувчи материаллар (чизма, матн) илова қилиб қўйилиши мумкин.

Режа аниқ, мазмунан тўлиқ, қисқа, иқтисодий жиҳатдан мақсадга мувофиқ ва объектнинг ҳақиқий имкониятларини ҳисобга олган бўлиши керак. Режанинг ҳаётийлиги келиб чиқиши бўйича табиий ва техноген ФВларда ХФХ таъминлаш бўйича ишларни ташкил қилишда мунтазам машқ ва уқувлар жараёнида синаб борилади.